HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

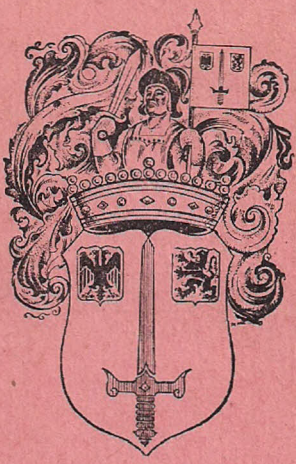

Jaargang XV — 1963 Nr. 1

De uitbating van de steengroeven te Lede

Lede bezat gedurende vele eeuwen een eigen ambacht en nering, nl. de steentrekkers, -houwers en -handelaars. Sinds wanneer met de uitbating van de steenlagen te Lede werd begonnen, valt niet met zekerheid te bepalen. Vermoedelijk reeds in de eerste eeuwen van onze jaartelling, gezien bij de opgraving van de grondvesten van een Romeinse villa en Gallo-Romeinse tempel (1) te Hofstade in 1947-1950 brokstukken witte kalksteen, die dezelfde eigenschappen vertonen als de hardsteen van Lede, werden blootgelegd. Naar alle waarschijnlijkheid werd dan ook reeds aan die groeven geput.

Vaste gegevens worden verschaft vanaf de 15e eeuw, door de kerkrekeningen en later door de Staten van Goed; deze laatste voor de 17e eeuw.

Die steen wordt veelal **arduin,** soms ook **Balegemse steen** genoemd. Al wordt de benaming onverschillig door mekaar gebruikt, in feite staan we hier voor 2 verschillende soorten steen. De « Balegemse zandsteen », welke bij de bouw van monumenten werd aangewend en de « witte vlaamse arduin », die vooral diende bij de aanleg van wegen en uiteraard duurzamer is. Deze laatste lag tamelijk diep onder de potaarde.

1. De uitbating en handel in Leedse steen.

In de oudste bewaarde kerkrekening van 1462/63 (2) is er sprake van de arduingroeven van de kerk op Overimpe. Uit tal van rekeningen blijkt dat de uitbating ervan in eigen beheer plaats vond. De Leedse steen werd naar verschillende steden en dorpen versjouwd, hetzij deze over land de bestemming bereikte, hetzij de inscheping plaats vond te Hofstade, Wetteren of Wichelen.

In 1463/1469, bij de opbouw van een nieuw Onze Lieve Vrouwekoor te **Lede,** genoemd « onser Vrouwen nieu capelle », lieten de kerkmeesters de steen uit de kerkput te Overimpe houwen door Lauwer en Pieter de Steenhouwer en Pieter Scaelkens.

Leedse steen werd in 1471 gebruikt bij de opbouw van een toren van de vestingsmuur te **Aalst** (3), nl. deze genaamd Buenegem, evenals te **Dendermonde** tot het bouwen van een vestingstoren (4).

---

(1) Cfr. **Prof. Dr. S.J. De Laet,** *Romeinse Oudheden gevonden te Hofstade bij Aalst,* in *L'Antiquité Classique,* 1947, XVI, blz. 287 vv., verder in *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen,* 1948, blz. 141-164, 1950, blz. 269-314, 1952, blz. 281-302; **J. de Brouwer,** *Geschiedenis van* Hofstade, blz. 14 v., 171.

(2) Ra. Gent, Lede, nr. 692 en v.

(3) **Fr. de Potter en J. Broeckaert,** *Lede,* blz. 13.

(4) **Dr. El. Dhanens,** *Dendermonde.* Gent, 1961, blz. 9.

In 1478/82 leverden Claeys Henrioet, Pieter Scaelkens en Jan van den Beerne de gekapte arduin voor de koorvensters en nodig tot de opbouw van de noordzijde van de kerk van deze parochie (1506/7).

Dat de steen uit de groeven van de kerk kwam, wordt bevestigd door de aanslag op de inboedel van Claes Helioet (of Hillioet), bij zijn overlijden (5). Vermoedelijk was hij een der uitbaters van de steenputten van de kerk.

Voor de **kerk van Mere** werden in 1497 « 2 roeden orduyns » geleverd. Hiervoor werd 72 pond parisis betaald en bleven de kerkmeesters nog 60 pond parisis schuldig.

Door bemiddeling van Jan van Soleghem worden in 1501/2 te Hofstade geleverd : « 1/2 roede orduyn, 50 voete hecsteens, 58 voet decsteens »; Godevaert Govaerts voert eveneens « een roede orduijns tot Hofstaden », evenals « 20 voeten decksteens »; Gillis Douwe doet een levering van « een 1/2 roede orduijns ». Dit alles wordt er verscheept tot de opbouw van de **watermolen te Dendermonde,** waarvoor Jan Danckaert 202 pond 7 schell. parisis betaalde, met daarbij 37 pond 6 schell. parisis voor het vervoer tot Hofstade.

Bij de opbouw van **de kerk** en **waterpoort te Hulst,** door Keldermans in 1506, werd evenzo de witte steen van Lede gebruikt. In dat zelfde jaar werd met Leedse steen een nieuwe toren van de versterking te **Aalst** gebouwd naast de Nieuwstraatpoort (6).

In de kerkrekening van 1506/7 komt een som voor, door **de kerk van Olsene** te betalen, voor levering van steen; slechts in 1523 wordt deze schuld vereffend.

In 1507 betaalden de kerkmeesters van **Wetteren** 17 pond 2 schell. parisis, terwijl nog andere, nl. Rubben de Boc, Jacob Godevaerts en Adriaen van Lede eveneens hun schuld betaalden.

Voor 1508 is het Mr. Joannes Quevin die de kerk van Lede vergoedde met 103 pond parisis voor 72 1/2 voeten arduin.

Uit de kerkrekening van 1509/10 vernemen wij dat steen werd geleverd aan Filip de Grutere, Pieter Stevens en Mattheus Huycks.

In 1512 werden stenen gehouwen voor « **der capellen te Wanzele** », terwijl Gillis de Maerscalc, Pieter de Knijf en Adriaen de Vroede betaalden voor zuilstenen (deurdorpel).

Impe komt voor in de rekening van 1514/15, waarbij voor « 8 voere steenen... omme de brugghe mede te makenne » 32 schellingen parisis werden betaald.

De ontvanger van de abt van **Baudelo** betaalde in 1516 voor « 13 voete rouwen oerduyn 61 pond 12 schell. »

Het kerkbestuur blijkt zijn handelsaktiviteit te hebben stop gezet. Haar steenputten werden verpacht, o.m. aan Clays Hillioet.

---

(5) « van den huysalamme te wetenen scaperade (= schapraai), tafelen, scragen ende betsteden bleven achter die doot van Claes Hillioet, dat de kercke, de meyer van Impe en Peter Boyens af ghewonnen hebben te wette voer zekerscult d'afgerekent, ontfaen over der kercken deel 5 pond 4 schellingen » (Kerkrekening 1493-94).

(6) **Fr. de Potter en J. Broeckaert,** *Geschiedenis van Aalst*, III, blz. 96.

Met zijn betaling staat hij evenwel, volgens de kerkrekening van 1520/22, nog 89 pond 4 schell. parisis ten achter.

In de schepenboeken van Aalst, van 1520, op blz. 382, komt een kontrakt voor, afgesloten op 10 oktober 1520 voor deze schepenbank, waarbij door de kinderen Van Ceulsbroeck 25 roeden grond (gedeelte van een leen van 5 dagwand 50 roeden) worden verkocht aan de Leedse steenhouwer Zacharias de Cokere « omme arduyn uyt te gravene ». Hiervoor betaalde hij de som van 17 pond groot Vlaams en bekwam het recht er gedurende 6 jaar steen uit te putten, er zorg voor dragend de goede grond afzonderlijk te bewaren.

De bestemming van de steen is onbekend...

In 1532 werd ook het nieuw portaal van de **O.L. Vrouwkerk te Dendermonde** gebouwd, waarvoor 12 pond groot werd betaald aan « Heinric Smet van Lede, met sijnen medeghesellen, die ghenomen hadden te leveren alle den arduyn om 't makene vanden nieuwen portael nu tertijt en in thgeheele staende voeren aen de kercke » (7).

De **Sint-Maartenskerk te Aalst** werd verder afgbouwd in 1534/35. Voor de pilaren werd steen gebruikt uit de groeven van Lede en Boekhout (8).

Het was Joos vander Keymuelen die aan de kerk van Lede, bij het maken van het H. Sakramentstorentje in 1545 « 24 voeten orduyn » levert (4 schell. parisis de voet).

Zowel bij de vergroting van de **St. Janskerk** (nu St. Baafs) **te Gent** in 1551 (9) als bij de heropbouw van de **kerk van Lede** zelf in 1585, werd witte steen van Lede gebruikt.

In de tachtiger en negentiger jaren plaatsen zich de grote herstellingswerken en de heropbouw van de door de Gentenaars afgebrande kerk, waarbij de steengroeven van de kerk heel wat bouwmateriaal leverden.

Marcus Vorsters kocht in 1592 van de kerk van Lede « 6 roeden steens ligghende inder kercken steenlant op den cautere » voor 7 pond groot.

Pieter Verloghen of van der Loegiën leverde in 1611 de steen voor een vensteromlijsting, langs de noordzijde (5 pond 3 schell. 4 groten) en in 1621 « de aerduynen trapsteen in (het) choor van onse Lieve Vrauwe (4 pond 2 schell. 6 groten) te Lede. Lieven Pien bezorgde in 1616 « den verhauwen witten orduynsteen, verbesicht ende noch te verbeseghen ande cappelle ghemaect te Lede ande predick Linde » (Grote Kapel), voor 12 pond 19 schellingen 4 groten (10). In 1626 leverde Jan de Croocq aan de kerk van Lede « orduynen voetsteenen ».

De Staten van Goed van de 17e eeuw tonen nog beter aan hoe belangrijk de uitbating van de steengroeven te Lede was en dat haar uitvoer tal van dorpen en steden van het oude graafschap Vlaanderen, ja zelfs daar buiten, omvatte.

---

(7) Kerkrekening van O.L. Vrouw te Dendermonde, 1532/33.
(8) **Fr. de Potter en J. Broeckaert,** *Aalst,* III, blz. 175.
(9) **Fr. de Potter en J. Broeckaert,** *Lede,* blz. 13.
(10) Ra. Gent, Familiefonds, nr. 888.

Vooreerst de Staat van Goed, opgemaakt door Lieven Pien, bij het overlijden van zijn echtgenote Sara Michiels, in het jaar 1628, waarbij slechts deze worden opgesomd die nog in het krijt stonden bij de uitbater van de steengroef. Jeronimus Stalpaert, steenhouwer te **Brugge,** blijft nog 27 pond, 15 schell. 5 groten schuldig; Jan de Waegheneere 15 pond groot « over leveringhe van orduyne pielaeren voor de **kerk van Nevele** »; de paters te **Brugge** voor omtrent « 200 voeten rauwen steen »; de **kerk van Kalken** 8 pond groot; de **stad Dendermonde** 4 pond 7 schell. 8 groten; het **klooster te Waasmunster** 51 pond 10 schell. groot; de **kerk van Winkele** 60 pond groot; de **kerk van Oordegem** 4 pond groot; ja ook de Bisschop van **Brugge** 10 pond groot; de **kerk van Smetlede** 3 pond 6 schell. groot; de **Sint Michielskerk te Gent** 550 gulden; de **kerk te Aalst** 50 pond groot en de gemeente **Berlare** voor een sluis 26 pond 4 schell. groot. Heeft Lieven Pien nog heel wat te goed, hij moet nog betalen « over verteerde ghelaeghen bij sijne werklieden int maeken van **de kerck van Eerondeghem** 19 pond groot ».

Uit de kerkrekening van 1623/25 blijkt de levering van « eenen arduynen steen daer het wijwatervat up staet » aan zijn parochiekerk.

Volgens de kerkrekening van 1634/35 leverde Jan Pollijn « orduyn steen voor de kercken huyse » (11 pond 18 schell. 9 groten 6 penningen).

Bij het overlijden van Lieven Pien, in 1639, komen nog wat andere plaatsen met schuldenaars voor, nl. de heer La Motte, heer van **Wulverghem;** de abt van **ter Duinen** 6 pond groot; de St. Jansabdij te **Eversem** 18 pond 18 schell. groot; Franchois Nopere en Jan de Corte te **Ieper** met 9 pond 6 schell. 8 groten en 52 pond 18 schell. groot (11), de paters Jezuïeten te **Kassel** 16 pond 13 schell. 6 groten; de stad **Antwerpen** 31 pond 13 schell. 4 groten (12); Cornelis Schalkens en Olivier Maes te **Lokeren** 28 pond 11 schell. 8 groten (13); Niklaus de Backere te **Gent** 8 pond groot (14); Mevrouw van **Blaesvelde** betaalde 75 pond groot voor levering van steen. Verder blijkt dat ook steen werd geleverd tot de opbouw van het **fort van Kallo** (15).

Inmiddels duikt Zaker de Carpel op in de kerkrekening van 1653/54 met een levering van « 30 voeten en half decksteen voor de kercke van Lede » (2 pond groot).

De Staat van Goed van Jan Hasaert, in 1660, die een « steenputte aen de wintmeulen » bezat, bevat minder gegevens. Er blijft nog schuld vanwege de **kerk van Wichelen** (18 pond 14 schell. groot), de **kerk van Mere** (10 pond groot), de heer van **Overmere** (7 pond

(11) Ontvangen van « diverse steenhouders binnen Ypere 33 pond 6 schell. 8 groten ».
(12) Ontvangen van de stad Antwerpen 243 pond 6 schell. 8 groten.
(13) Ontvangen van « de prochie van Lokeren » 500 gulden.
(14) Ontvangen 56 pond groot.
(15) « bet haerlieder ghevaert (schipvracht) hebbende den voors. arduyn mitsg. arduyn ende paelen ghelevert tot Antwerpen om deselve stadt ende noch decksteenen ende anderen arduyn van diverse sorten ghelevert tot het opmaecken van de forten ontrent Calloo 10 pond groot ».

groot), de Jezuïeten te **Leuven** (65 pond groot), de koster van **Elf-sele** (2 pond 5 schell. 10 groten), Jan de Meyre te **Vlierzele** (16 schell. 6 groten) (16).

In de Staat van Goed van Jaspaert de Carpel, zn. Jan (1668), blijft een levering van « Arduyn steen » aan Jan Clee te **Eeklo** onbetaald (3 pond 13 schell. groot).

Lieven Haesaert, zn. van Jan, heeft, volgens zijn Staat van Goed van 1675, arduin geleverd aan Cornelis Gellaert en Jan Blom te **Brugge** (4 pond 10 schell. groot), aan de **kerk van Schellebelle** (2 pond 6 schell. groot), en aan Janneken, geestelijke dochter te **Dendermonde** (1 pond 18 schell. groot), terwijl nog steen lag op de aard te Wichelen met bestemming Brugge.

Volgens de Staat van Goed van de steenhouwer Jaspar de Carpele, zn. van Jan (1670), was er nog een tegoed op Jan Clee te **Eeklo** van 5 pond 15 schell. groot, op Joos Rouckdonck te **Berlare,** op C. Mouchant, op Lambrecht Claeysens te **Herderborch** (Aardenburg ?) en op Adriaan de Mee te **Wichelen,** wegens levering van « arduynen steen ».

De Staat van Goed van Matthijs Pollijn, opgemaakt in 1677 bij het overlijden van zijn vrouw, bevat een uitgebreider reeks schuldenaars, nl. het klooster van de Diskalsen te **Mechelen** (9 pond 10 schell. groot), het klooster van de « Dischcalckterssen » te **Dendermonde** (8 pond 6 schell. 8 groten). Sr Pieter van Wusterhaut te **Dendermonde** (4 pond 10 schell. groot), de **kerk van Melsen** (4 pond groot), mr. Saye te **Lippelo** (4 pond groot), Jan van Gijsele te **Lokeren** (5 pond groot), evenals Pieter Bockeneel (6 pond 10 schell. groot), het klooster der Augustijnen te **Antwerpen** (25 pond groot), het klooster der « Disch-Calcxsterssen » te **Brugge** (6 pond groot), Thomas Bockereel te **Zele** (2 pond 10 schell. groot) en zelfs de weduwe Jean de Monsiauw te **Namen** (25 pond groot).

Gillis Pollijn stond in 1687 met een zevental schuldenaars, waaronder verschillende in voorgaande Staat van Goed reeds genoemd. Deze steenhouwer had te goed op de Diskalsen te **Mechelen** 4 pond 10 schell. groot, op Pieter Bockeneel te **Lokeren** 4 pond 10 schell. groot, op Gillis Matthijs te **Gent** 9 pond groot, op de Augustijnen te **Antwerpen** 8 pond groot, op mr. du Say te **Lippelo** 3 pond 10 schell. groot en op Adriaen de Nooze 2 pond 10 schell. groot. Hij staat met zijn leveringen in de kerkrekeningen vermeld, vooral bij de opbouw van de nieuwe sakristie in 1661.

Op 14.11.1672 sloten Gillis en Matthijs Pollijn een overeenkomst af met de kerk waarbij de « arduijn steen ligghende in het kerckelandt » hen werd verkocht en waarvoor zij 19 pond 10 schell. groot betaalden (kerkrekening 1672/73).

Hendrick Haesaert, zn. van Jan, was volgens zijn Staat van Goed van 1681 nog schuldeiser te **Antwerpen** op de stad (5 pond groot) en in dezelfde stad op de Predikheren (4 pond 10 schell. groot).

De Staat van Goed van meester Matthijs Pollijn, in 1682, is veel

---

(16) « over de leveringhe van eenen watersteen ».

belangrijker, en deze telde schuldenaars te **Lokeren,** nl. Pieter Bocqueau (13 pond 2 schell. 6 groten), Jan Croes (4 pond 10 schell. groot), Pieter de Clercq (14 schell. groot) en Jonker van der Lanen (6 schell. 8 groten), te **Wetteren** Gillis de Kerpel (5 pond groot), te **Melsen** Gheert Braije (14 schell. groot), te **Brugge** het klooster van de Karmelietessen (21 pond groot) en Steven Pieters, te **Gent** Andries Bode (3 pond groot) en mr. Gillis Matthijs (20 schell. groot), te **Antwerpen** de Predikheren en de stad (33 pond 6 schell. 8 groten).

En dat de kerk van Lede nog belang had bij het steentrekken blijkt uit de vermelding : « eenighen steen op den put van de kercke bloot ligghende niet vuijtgetrocken 50 pond groot ».

Uit de kerkrekeningen blijkt dat nog andere Leedse steenhouwers aan de kerk leverden, nl. Jan Pollijn (1684/85), Joos Ceuvelier (1687/88) en Adriaen Michiels (1687/88).

Voor Jan Pien (1690) wordt slechts vermeld dat hij « ghetrockensteen op den put inden Wan » heeft liggen.

Nicolays de Kuijper, alias Cuvelier, had, bij het overlijden van zijn vrouw in 1695, heel wat minder tegoed aan levering van arduin, nl. 4 pond 8 schell. 9 groten op Jan Pollijn zn. Gillis en 2 pond groot op Sr Adriaen Verlinden, koopman te **Gent.**

Schijnbaar hield deze aktiviteit te Lede op bij de aanvang van de 18e eeuw. De Staten van Goed verschaffen immers geen inlichtingen meer. Andere bronnen spreken dit nochtans tegen.

Zo betaalde men in 1719 aan Joos de Cuyper en Michiel Verloos, beide van Lede, 171 pond 6 schell. 4 groten, voor het herstel van « de pillaeren en de boghen » van de St. Laureinskerk te **Lokeren,** met steen van Lede (17).

Pieter Michiels en Andries de Lannoy huurden van de Markies « op den Ommeganck wegh op den grooten cauter inden put om arduin te trekken » in 1733 33 roeden aan 15 gulden de roede, in 1735 11 roeden tegen 14 gulden de roede, in 1736 82 roeden, in 1750 45 roeden voor 350 gulden; dezelfde hebben in 1755 voor 200 gulden « gebloodt ende steen ghetrocken », in 1757 voor 100 gulden, in 1760 voor 68 gulden en in 1762 voor 108 gulden 15 stuivers (18). Van deze steen leverden zij in 1750 « aan het hof te **Balegem** » voor 97 gulden 15 stuivers.

In 1735 werd op grond van de markies steen getrokken door Adriaen de Cuyper en « medeconsoorten » (19).

Het tegoed van Joannes Baetens, zn. Jan († 1752) bedroeg voor levering van steen op Christiaen Claus te **Grembergen** 7 gulden en evenveel op Frans de Bock te **Zele.**

Ludovicus de Lannoy, zn. Gillis, had bij zijn overlijden in 1765 153 gulden 4 stuivers te goed op verschillende personen « over geleverden arduijn ».

Gedurende de 19e eeuw noteert men de laatste stuiptrekken van deze ondergaande nijverheid.

---

(17) **Fr. de Potter en J. Broeckaert,** *Lede*, blz. 13.
(18) Ra. Gent, Familiefonds, nrs. 776 en 892.
(19) Ra. Gent, Familiefonds, nr. 776.

In een brief van 8 juli 1825 leest men « dat er op onze gemeente een steengroef bestaat van enige ellen oppervlakte, bewerkt door zekeren P.J. Smetrijns, alwaar men zavel en een soort van witten ruwen arduinsteen trekt : in de eerste en bovenste laag van die steenen, die maar twee à drie ellen diep in de grond ligt, vindt men vele schelpen alsmede ditmaals een soort van versteende champignons enz. » (20).

Tijdens de hongerjaren, in 1847, werd nog een poging gedaan om de groeven van Lede uit te baten. Een poging die blijkbaar niet zonder sukses was, want « meer dan een millioen kalsijden werden er uit gemaakt ter verbetering van de gemeentewegen » (21). In verband hiermee de nota van 19 april 1849 : « steen wordt uitgegraven voor de weg Lede-Hofstade. Hieraan zijn 40 à 50 werklieden werkzaam (22).

Ook voor de « 500 meter kasseiweg van Lede naar Schoonaarde werden overeenkomsten getroffen met den eigenaar der steengroef alhier », dit op 24 augustus 1854 (23). Op 12 mei 1852 verklaarde men dat de steengroeven van Dumon, Dumortier en De Putter waren uitgeput en gevuld, terwijl nog slechts één groeve van de weduwe De Backer werd uitgebaat (24).

Op 28 november 1857 stelt men vast dat « er op verscheidene plaatsen deser gemeente nog liggingen van arduin zeer geschikt tot het maken van calsiede steenen bestaan, o.a. op het perceel land gelegen op den Ouden Hel (eigendom van Amandus Hertsens, die hiervoor een schadevergoeding vraagt van 7 fr. per are) ». Op 10 mei 1858 stelde men evenwel vast dat « de arduinontginningen niet voldoende steen opleverden » (25).

Een mislukte poging tot uitbating werd nog ondernomen omstreeks 1860 « voor herstellingen aan de kerk van Aalst, doch daar het wat te duur viel heeft men hem daargelaten » (26).

Op 29 september 1874 werd toelating gevraagd « om te mogen gebruiken goeden borduursteen voortskomende uit de steengroeven onzer gemeente om te kunnen voltooien de kasseidingswerken op weg nr 4 (Lede-Schoonaarde), gezien Lessen er geen kan leveren » (27).

Hiermee blijken de Leedse steengroeven, althans officieel, te hebben afgedaan !

---

(20) Korrespondentie.
(21) « voor de kalsijding met steen uit de groeven uwer gemeente... van de buertweg leidende uit uw Dorp naar het gehuchte Schoonaerde, gemeente Wichelen... voor een uitgestrektheid van 500 m. » (Briefwisseling, 18.8.1853).
(22) Register der Beraadslagingen van de Gemeenteraad 1849-1866.
(23) Korrespondentieboek van 1854 tot 1857.
(24) Korrespondentie 1848-1854.
(25) Register der Beraadslagingen van de Gemeenteraad 1849-1866.
(26) Uittreksel van een onbekend dagblad (4.12.1866), bewaard Archief Bisdom.
(27) Korrespondentieboek 1873-1884.

2. **De families van steengroevenuitbaters.**

Voor de 17e eeuw vooreerst de familie **Pien,** nl. meester Lieven, zijn zonen meester Pieter en Jan († Oordegem). Lieven is eigenaar van een « ghemeyst huys » en van « eenen boockmuelen » aan den Brul en dient als « beste hoofd », bij het overlijden van zijn vrouw, volgens een overeenkomst, 8 pond groot te betalen. Zijn zoon Pieter, die 9 bunder 1 dagwand 65 roeden erfgoederen bezit, zijn eigendom met 6 bunder 2 dagwand 58 roeden vermeerderde, 504 pond groot kapitaal losrenten en 427 pond groot kapitaal onbezette renten bezat en een leen kocht voor 1000 gulden « binnen de prochie van Steenwerck-bij-Belle in West Vlaanderen », werd in 1687 begraven in het O.L. Vrouwkoor; bij testament doet hij een bedeling aan de armen, laat 1000 missen lezen, sticht een eeuwigdurend jaargetijde met broodbedeling en schenkt een rentebrief van 64 pond groot aan de Broederschap van O.L. Vrouw te Lede tot stichting van een eeuwigdurende mis op de vrijdag van iedere week, samen met nog verschillende giften aan allerlei instellingen.

Verder de familie **Haesaert,** nl. Jan en zijn zoons Lieven en Hendrick. Jan, die slechts het erf van zijn vrouw bezit (1 b. 50 r.), weet 2 bunder 1 dagwand bij te winnen. Zijn zoon Lieven, die op 43 jaar overleed en slechts een 8-tal jaren was gehuwd, heeft slechts 1 d. 22 r. bijgewonnen, terwijl Hendrick het tot één bunder 41 roeden bracht.

Ook de familie **Pollijn,** nl. Jan en zijn zonen meester Matthijs en Gillis, later, Jan, zoon van Lieven. Vader Jan Pollijn had 2 bunder 1 dagwand 79 roeden eigendom verworven als steenkapper, zijn zoon Matthijs wist zijn geringe erfgronden met 2 bunder 1 dagwand te vermeerderen, terwijl Gillis zich met 1 bunder moet tevreden stellen. Gans de inboedel van Jan junior bedroeg nog geen 110 gulden.

3. **De steenhouwers.**

Men heeft de indruk dat voor de meeste onder hen, uit de 15e en begin van de 16e eeuw, slechts de persoonsnaam telde, waaraan men het beroep toevoegde.

Volgende namen komen voor in de kerkrekeningen: Heinric Lauwer, Jan en Pieter de Steenhouwer, Pieter Scaelkens (1468). Jan de Steenhouwere of de Vleeschouwere (1463, 1468, 1469, 1479). Willem Steenhouwer (1482, 1497, 1507, 1515), Heinric Steenhouwer (1497, 1507) en Willem van der Heyen (1494). Zijn beide Willem's dezelfde niet ? — Steven, Joannes en Henken de Steenhouwer (1507). Coppen de Brant (1507). Joos van Waesberghe (1507). Cornelis Zeghers (1507). Jan Vermoesen (1507, 1515). Gorys Steenhouwer (1511). Is Zacharius Steenhouwer (1511) dezelfde als Zacharius de Cokere (1520) ? Is Henkijn de Wale (naar zijn oorsprong) (1508) dezelfde als Henken de Steenhouwer ? — Hannen, Pieter en Joos de Steenhouwer (1529). Arent Smet (1529, 1558). Arent Redans (1529). Pierken Booeyen (1534). Anthonis van der Hoeven (1534). Hendric Quarebbe (1558). Gheerd de Vleeshouwer (1558, 1560). Arent de Smet (1558). Merten Faes (1558). Arent de Cokere (1558). Lucas de Ceuleneere (1558). Adriaen Rogier (1558). Pieter Hanskens (1558). Marten Pollet (1609, 1611). Jan Hassaert (1654). Saker de Kerpele (1654). Michiel de Cuijpere (1690). Jan Michiels († 1676). Jan Pollijn (1695). Joos Cuvelier, zn. Matheus (1714).

Op de werf van Lieven Pien waren, volgens de Staat van Goed,

in 1639 werkzaam : Jan Robbe, Jean Monel, P. van Soignies en Jean de Lance. Wijzen de namen op Waalse oorsprong ? Blijkbaar werd voor het steenhouwen beroep gedaan op vreemde arbeidskrachten.

Sommige van die steenhouwers zullen de steen ook wel zelf aan de man gebracht hebben.

4. **Het dagloon van de steenhouwers.**

Over het algemeen bedroeg het dagloon gedurende de laatste helft van de 15e eeuw 6 schellingen parisis per dag. Jan de Vleeshouwere maakt in 1463 een uitzondering met 4 schellingen parisis (in 1468 ook 6) en Heinric de Steenhouwer in 1468 met 8 schell. parisis daags (28).

Voor het eerste kwart van de 16e eeuw liggen de daghuren iets hoger nl. 8 schell. parisis daags, met als uitzonderingen Willem en Gorijs de Steenhouwer in 1515 met 10 schell. parisis en Arent Redans in 1529 met 12 schell. parisis.

Verder ontbreken de gegevens.

5. **Het steenkappersalaam.**

Naast de « steencappersijsers », die tijdig door de smid moeten gescherpt worden, worden genoemd : « de reepen, gewant, haemers, hantboomen, ijserwerk, emmer », « ketene, rep, schueramer, wegghen », « een wintelhesp », « ijseren ketinge, plancken, hamers, clotten, 2 schuerhaemers, 2 wigghen, ijseren hantboom, has van het gewant ».

6. **De ligging van de Leedse steengroeven.**

Zij worden aangegeven te Overimpe (in de nabijheid van de Grote Kapel), nabij de windmolen (in de nabijheid van het kerkhof), op de Grote Kouter en in de Wan. Slechts die plaatsen worden uitdrukkelijk genoemd.

IMPE. **J. de Brouwer.**

Gavere

In juni 1963 wordt in het gemeentehuis van GAVERE een tentoonstelling gehouden over « OUD GAVERE ». Alle archivarissen, bibliothecarissen of particulieren die inlichtingen kunnen verschaffen over Gavere (Gavre) zelf, zijn oude familiën, of die er iets toe kunnen bijdragen, worden vriendelijk verzocht dit mee te delen aan de Heer A. EVRARD, Citadellaan, 56, GENT, of aan L. van QUAILLE, Kerkstraat, 15, GAVERE (Tel. Gavere 75.13.82).

Dank bij voorbaat.

(28) De daghuur beliep voor de periode 1450-1487 in de winter 6 en in de zomer 9 brabantse deniers, voor 1487-1525 respektievelijk 7,5 en 10,5 brabatse deniers en voor 1526-1544 7,5 en 12 brabantse deniers (**Prof. Dr. C. Verlinden** e.a., *Geschiedenis van Prijzen en Lonen in Vlaanderen en Brabant* (XVe-XVIIIe eeuw), blz. 471, 472).

De Nijverheid van Geraardsbergen door de eeuwen heen

Ten jare 1067 komen Henegouwen en Vlaanderen in handen van Boudewijn VI; gans de Denderstreek kwam hem toe. Alras wou hij zijn gebied versterken en kocht tot dit doel van vrijheer Geraard van Hunnegem een klein allood. Naar diens naam en de daarnaast gelegen berg, werd in die mooie streek, rijk bebost en met vruchtbare weiden omgeven, Geraardsbergen geboren.

Boudewijn VI schonk in 1068 aan de nieuwe stad de befaamde gemeentekeure waardoor aan de inwoners, en al dezen die er zich wilden vestigen, allerlei voorrechten verleend werden waarvan : het toekennen van de vrijheid, het bijzonderste was. Straten werden aangelegd, een marktplaats gekozen, huizen en hutten gebouwd, muren en aarden wallen met stadspoorten rezen uit de grond. 't Vrije Geraardsbergen werd vlug bevolkt; burgers, ambachts- en kooplieden kwamen toegelopen; altijd meer moest de stadsruimte vergroot worden; drie nieuwe stadspoorten werden aangebracht en reeds op het einde van 't jaar 1100 bezaten wij een kerk, een onderwijsgesticht en een der eerste hospitalen van het land. Ook in 1081 kwamen de Benediktijnen uit Dikkelvenne om in Geraardsbergen hun abdij te bouwen onder de bescherming van St. Pieter. In 1110 kocht de 1ste Abt Seneland de relikwieën van Sint Adriaan, de grote martelaar uit de eerste eeuwen van de Kerk. Die abdij, meest bekend onder de naam van « Sint Adriaan in Vlaanderen », werd een beroemd bedevaartsoord en heeft het meest bijgedragen tot de groei en bloei van de nieuwe stad.

De bewoners beginnen versterkingen op te bouwen op de linkeroever van de Dender. De eerste nijverheid die er kwam was de weefnijverheid. De kronijnen vermelden dat Geraardsbergen vanaf de 12e eeuw reeds 800 weefgetouwen bezat die bij de ambachtslieden ten huize gebruikt werden. De wevers hadden vlug hun eigen kapel en het was de kerk van het huidig College die in 1260 als kapel voor de wevers diende. (Zie « Libre Belgique » van 6 maart 1959).

Onze stad kreeg faam en mocht zich beroemen tot de vierde belangrijkste stad van het graafschap Vlaanderen geheven te zijn.

Die snelle voorspoed trekt tussenpersonen aan; velen komen zich vestigen en stellen hun koopwaren uit op de markt, die zo druk bezocht werd dat hij wekelijks en wel iedere maandag, zoals nu nog, moet gehouden worden.

Onze stedelijke wevers namen deel met hun waren aan de grootsteedse jaarmarkten die gans Vlaanderen beroemd, rijk en machtig maakten. Het staat bekend dat de Geraardsbergse lakens gezocht werden tot in Duitsland en onze geweefde tapijten in alle hoven van Europa een ereplaats verkregen. Te Doornik, in de Hallen, was een speciale « Halle de Grammont » voorbehouden.

Het spreekt van zelfs dat benevens die laken- en tapijtnijverheid allerhande ambachten het licht zagen.

De vernieuwing en bevestiging van onze Gemeentekeure in 1274 door Gwijde van Dampierre, bracht nog meer bij tot de opbloei onzer stad; er heerste welvaart; men bouwde in de bovenstad gerieflijke huizen in baksteen; in de benedenstad vestigden zich de werkliedenfamilies; het was een vreedzaam tijdperk!

Helaas, vanaf 1337 treden wij in het verwarde tijdperk van de honderdjarige oorlog tussen Frankrijk en Engeland: de gemeenten komen in opstand door het verbod van invoer van Engelse wol. De schrandere en doortastende hoofdman Jacob van Artevelde, vermoord op 19 juli 1345, en het sneuvelen van de Graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Nevers, op 26 augustus 1346, brachten een einde aan dit verbod. De troonbestijging van Lodewijk van Male, herstelde weldra rust en vrede in Vlaanderen.

De Geraardsbergenaars, alhoewel nauw met de Gentenaars verbonden, kennen nog een kort tijdperk van kalmte, handig benuttigd om de levensstandaard te verbeteren, door hun werk en door de bloei van de handel aangemoedigd en versterkt door een vrije markt.

Jammerlijk waait de oproerige geest der Gentenaars naar Geraardsbergen weer over in de jaren 1379 en 1380.

Onze stad opent de poorten aan de Gentse gemeentelegers, waardoor zij de gramschap van Graaf Lodewijk van Male op de hals haalt.

Daden van bloedige wraak geschieden en op 7 juli 1381 werd aan onze stad een afgrijselijke slag toegebracht. De onmenselijke barbaarsheid van Maarschalk Wouter van Edingen, neef van Graaf Lodewijk van Male, had onze stad in lichtelaaie gezet; de bevolking wordt door de brandende straten nagejaagd en vermoord en de Gentse soldaten, weinig in getal, werden gedood; er komen in onze stad meer dan 5000 mannen, vrouwen en kinderen om. De openbare gebouwen, de grote kerk, de abdij van Sint Adriaan, het stadhuis, de kloosters van de Karmelieten en van de Miniemen, alles wordt in de as gelegd.

De bevolking, tot op minder dan de helft gedaald, was op de vlucht geslagen; de geruïneerde burgers, zowel als hun werklieden, waren zonder bestaansmiddelen en zochten een herbergzamer oord. De nijverheid was te niet!

En toch waren zeldzame inwoners in het midden der puinen gebleven, alhoewel ook van alle veiligheid beroofd. Maar de nieuwe vorst, de eerste hertog van Bourgondië, Filips de Stoute, deed drie jaar na zijn troonsbeklimming, op 12 januari 1387, de verdedigingswerken weer opbouwen, en eens de vrede hersteld, keerden onze medeburgers en werklieden terug naar hun stad om er zich opnieuw te vestigen.

Het ene huis na het andere kreeg zijn bewoners. De kerk van het College diende als hoofdkerk en mocht op schone inkomsten rekenen.

De abt met zijn monniken, die onze stad ontvlucht waren, namen

weer bezit van de Sint Adriaansabdij. De herstellingen ener verwoeste stad gaan echter langzaam.

De nieuwe bevolking vergeet het verleden niet en ondanks schrijnende herinneringen handhaaft Geraardsbergen zijn verbond met de Vlaamse hoofdstad, waarvan zij, niettegenstaande haar vernietigde nijverheid, de satelliet blijft. Ook zal Geraardsbergen - helaas ! - de rampspoedige gevolgen moeten verdragen van zijn onverzettelijke trouw aan de vriendschap.

Van 1430 tot 1452 volgen grote en kleine oproeren, door de ambachtslieden verwekt, elkaar onophoudelijk op. De zware belastingen op de handel en de ambachtslieden brachten geldverlegenheid; er ontstond grote verbittering onder de burgerij en onder de werklieden; het verzet werd echter door zware straffen, zelfs door halsgerecht de kop ingedrukt.

In 1453 was onze stad weer voor meer dan de helft verlaten, men zag nog enkel puinhopen en bouwvallen; de grond zelf bleef braak liggen, niemand wilde zich nog in die ellendige stad vestigen.

In oktober van hetzelfde jaar zendt men een schepenafvaardiging bij Filips de Goede; na een zorgvuldig onderzoek geeft de Hoge Raad een gunstig advies. Om nieuwe bewoners naar onze stad te lokken en de nijverheid weerom te doen opflakkeren, verleent Filips de Goede de vergunning tot het inrichten van de nering en ambachten en ontslaat hij de stadsgenoten van alle belastingen. Helaas, men sukkelt voort. Daarbij kwam in 1579 en 1580 de pestepidemie de bevolking onzer stad verdunnen; gedurende vijf jaren bleef Geraardsbergen weerom als onbewoond; alle handel en nijverheid waren verdwenen. In 1583 rees nieuwe hoop op; de eersten die in het verlaten Geraardsbergen terugkeerden waren de Zusters van het Hospitaal; er waren toen nog amper 163 huizen bewoonbaar. Er was een kwart eeuw nodig om de sporen van een rampzalig tijdperk te doen verdwijnen, tot aan de lange en roemrijke regering van Keizer Karel, van 1506 tot 1555. Wij zien door de kronijken van deze tijd, dat de kantnijverheid zich van die tijd af, samen met de linnenweverij, in onze stad een baan breken.

In het begijnhof « Sinter Margerieten » zaten toen de begijntjes vóór hun kussen en enige gaven zelfs onderricht in het kantbewerken; nering en ambachten flakkerden weer op, maar zie : de eeuwigdurende kwaal van oorlog dreigt; de 15 juli 1635 neemt de dertigjarige oorlog tussen Frankrijk en Spanje een aanvang. Een panische schrik heerst in heel Vlaanderen. Ook Geraardsbergen wordt er door aangetast, zodat de bevolking op de vlucht slaat en uitwijkt; in 1693 bedroeg de bevolking nauwelijks 2326 zielen; meer dan 30 jaar was onze stad weerom zonder bedrijvigheid en het is maar met de Vrede van Aken, in 1748, dat er nieuw leven werd gebracht.

Nering en ambachtslieden kwamen terug naar onze oorden en weldra telde men 6.000 inwoners.

Maar dan kwam de regering van Jozef II met zijn noodlottige edicten waardoor hij onze burgerlijke wetten en godsdienstige instellingen wilde hervormen, zonder rekening te houden met de traditie

van ons volk; de Belgische republiek ontstond, maar was gelukkig maar van korte duur (1789-1791).

Dan volgden de veldslagen van Dumouriez en de overwinning voor de Fransen op de legers van Cobourg te Fleurus, op 26 juni 1794, waardoor wij - helaas ! - weerom voor 20 jaren onze vrijheid verloren.

Hoe wil men dat onze nijverheid herneemt ? Slechts de ambachten houden zich in leven en hier ook ziet men door de wet op de conscriptie of loting, onze Vlaamse jongens bij het leger van de Franse omwentelaars ingelijfd worden. Na 4 jaar dwingelandij werd het directoire door Napoleon omvergeworpen en vervangen door het consulaat.

De bevolking voelde zich opgewekt en kreeg weer moed en vertrouwen.

De sporen van de revolutionaire regering verdwijnen.

De regering van Willem van Oranje, die België en Holland onder één scepter verenigt, was voor Geraardsbergen een weldaad; doch de grillige willekeur van de Hollandse regering had onze voorouders gekwetst en verwekte verzet en opstand.

De Nationale Omwenteling ontstond en België werd op 21 juli 1830 vrij en onafhankelijk.

Die dag was de ochtend van nieuw leven voor handel en nijverheid, onze bevolking groeide aan, zij steeg tot 7.349 inwoners.

De stad Geraardsbergen deed een hartelijk onthaal aan Koning Leopold I en Koningin Marie-Louise op 13 september 1834.

Nu mocht vrije teugel gegeven worden en 't is sedert 1830 dat men werkelijk in onze stad nijverheden ziet opkomen en groeien.

Wij hebben gezien hoe reeds vanaf de jaren 1200 onze stedelijke wevers de Geraardsbergse lakennijverheid en tapijten te koop aanboden aan de grootsteedse jaarmarkten; de eeuwen heen zongen hier de getouwen, niettegenstaande het groot verval in de XVIe eeuw. In de jongste eeuw en op onze dagen nog staat de aloude liefde voor het getouw in ere. Het tamelijk uitgestrekte platteland rondom Geraardsbergen vormt een afzetgebied voor zijn textielnijverheid. Alle ambachten groeien en bloeien sedert 1830 : brouwerijen en alcoholstokerijen komen op. De kantnijverheid flakkert weerom op en bereikt rond de jaren 1840-1850 haar hoogste bloei.

Er was bijna geen huis dat niet één of meer kantwerksters kende, er waren zelfs gezinnen, waar vader en moeder, samen met de kinderen speldewerk maakten. De stad kende verscheidene kanthandelaars die de kanten garens aan werksters uitgaven, en met het buitenland handel dreven op grote schaal.

Het speldewerken droeg veel bij tot de economische verbetering. Hoeveel kanten klederen in zwarte chantilly, hoeveel waaiers en écharpen in « Blonde » werden alsdan hier niet gemaakt en prijkten er niet op de tentoonstellingen van Londen en Parijs ?

Zelfs onze Koningin Maria Hendrika is incognito naar Geraardsgen overgekomen om er kanten te kiezen; zij prijkte ermee op het

hofbal, waar ook de Gravin de Kerchove de Denterghem, de dame van de Burgemeester van Gent, tegenwoordig was. De Koning, die door de Koningin op de hoogte was gebracht, wenste de Gravin geluk met haar toilet en als een echte kenner bewonderde hij de keurige afwerking en het mooie van de kanten, die er het schoonste sieraad van uitmaakten.

Het verdwijnen van dit kunsthandwerk, door het machinaal werk gedood, werd door de keurige liefhebbers van echte kunst diep betreurd. Later trachtte onze huidige Koningin Elisabeth, doch tevergeefs, door milde aanmoedigingen het wat nieuw leven in te blazen. Heden leeft het nog enkel voort in de gedachtenis.

Een tweede nijverheid rees op, na 1830, namelijk de sigarennijverheid, die rap een zekere uitbreiding nam en reeds in 1838 in volle vlucht was.

Eerst waren het rondreizende werklieden die deze maakten; stadsgenoten leerden de stiel aan, zodat rond 1870 drie of vier fabrieken met een zeker getal sigarenmakers werkten. De nijverheid breidde zich uit en in 1888 waren er reeds 300 à 400 sigarenmakers werkzaam, wanneer er een staking uitbrak en de beste sigarenmakers uitweken naar Duitsland.

Hollandse sigarenmakers kwamen dan naar hier en leerden de stiel aan de jongeren en na enkele jaren werd er aan 1000 à 1200 sigarenmakers werk verschaft.

Sociale vraagstukken rezen op, de werklieden streefden naar betere werkvoorwaarden en betere lonen. Ziekenkassen werden gesticht in wiens schoot ook beroepsbelangen besproken werden.

De patroons, ten einde ook hun belangen gezamenlijk te kunnen bespreken, stichtten in 1906 een Spaarkasmaatschappij, vereniging van patroons-sigarenfabrikanten.

Tot in 1914 kende die nijverheid een periode van grote bloei. Gedurende de wereldoorlog, nadat de in stock zijnde vreemde tabak bij de fabrikanten opgewerkt was, lag de sigarennijverheid totaal stil.

Na de oorlog 1914-1918 en reeds in februari 1919 werd een nieuw organisme gesticht : de Syndikale Kamer der Sigarenfabrikanten van Geraardsbergen, welke een vijftigtal fabrikanten groepeerde.

Rond mei 1919 werden terug vreemde tabakken in België ingevoerd en weldra kende onze nijverheid haar vroegere bloei; tot in 1935 hield Geraardsbergen stand en bracht jaarlijks 1/5 van de productie van België voort. Tussen de jaren 1920 en 1935 waren zowat 1800 werklieden in onze nijverheid werkzaam, die even als de 140 fabrikanten een eerlijk bestaan verzekerd waren. Gedurende de oorlog 1940-1944 werkte onze nijverheid voor de rantsoenering op 30 % van de voortbrengst van 1939.

De accijns die 9 % bedroeg op de verkoopprijs in 1940 werd door de bezetter verhoogd tot : 20 %, dan 33 % en in 1942 tot 50 %, welke op 65 % neerkwam met de overdrachttaks inbegrepen.

Na de bevrijding in 1944 hebben de opeenvolgende regeringen deze taks behouden, niettegenstaande de ontelbare voetstappen welke

de Federatie der Sigarenfabrikanten van België deed, ten einde onze nijverheid van de ondergang te redden.

De grote revolutie in onze nijverheid kwam door de sigaren- en sigarillomachines, welke 4 tot 5.000 stuks afgewerkte produkten per dag leverden, wanneer een werkman slechts 2.000 stuks per week vervaardigde.

De aankoop van zulke machines vroeg een investering van grote kapitalen, waar het merendeel van onze sigarenfabrikanten niet konden aan meedoen. In het jaar 1956 werd de accijns verlaagd tot 14 % voor sigaren + 1 % overdrachttaks, en tot 20 % voor sigarillo's + 1 % overdrachttaks.

Voegen wij daar nog aan toe de massale invoer van Hollandse sigaren, zijnde hedendaags een derde van het verbruik van België, invoer welke niet kan belet worden door het bestaan van de Benelux conventie. Dit zijn de factoren welke de sigarenindustrie van Geraardsbergen doen kwijnen en wellicht zullen ertoe helpen om deze te doen verdwijnen.

Volgens een statistiek werden er in Geraardsbergen in de jaren 1921 - 1922 - 1923 tot 60.000.000 sigaren in één jaar vervaardigd. Dit getal slonk in 1927 tot 45.677.560 sigaren en 22.990.990 sigarillo's. In 1958 (laatste jaar van de statistiek) daalde de fabrikatie tot 2.576.638 sigaren en 3.641.805 sigarillo's.

Volgens bevoegde personen is het kwijnen en het te leur gaan van onze destijds zo bloeiende sigarenijverheid te wijten aan :

1) De mededinging van de sigaretten.
2) De overdreven taksen die de verkoopprijs te duur maken.
3) De invoer van de Hollandse sigaar.
4) De invoer en hoge kostprijs van vreemde tabak die uitsluitend in de sigarennijverheid verwerkt wordt.

Zijn de kant- en sigarennijverheid verdwenen geraakt of aan 't verkwijnen, toch mag Geraardsbergen zich verheugen in een toenemende nijverheid : de lucifersnijverheid !

De lucifersnijverheid ontstond hier ten jare 1838. Pieter Mertens, oud-officier van het Keizerrijk, bracht hier ten jare 1832 een paar solferstekken mee uit Duitsland. Hij verbond zich met zijn neef Balthazar Mertens, fabrikant van schoencrème en boenwas, en samen vatten ze te Lessen de fabrikatie van de lucifers aan. Ze zijn nadien begonnen met een fabriek in Geraardsbergen voor het maken van dozen in metaal voor het bewaren van schoencrème. Deze waren nog niet gekend, want voordien bewaarde men de schoencrème in houten dozen. Die zelfde metalen doosjes werden later in de lucifersnijverheid gebruikt. Men is dan met de fabrikatie van lucifers begonnen en reeds in 1838 mocht men in België van een lucifersnijverheid spreken. Het kliënteel nam dan ook met de dag toe. De voorspoed in de ondernemingen van Mertens was weldra de oorzaak van de naijver en een prikkel voor velen tot het oprichten van nieuwe bedrijven. Zo ontstond vanaf 1865 in Geraardsbergen de ene uitbating na de andere. Als initiatiefnemenden kunnen vernoemd worden : Cobbaert, Bidez, Delannoit, Bijl-Campen, de gebroeders Hoebeke en De Schreye.

In 1911 kwam een financiële groep Zweden naar Geraardsbergen afgereisd en kocht er onder de benaming van « Naamloos Vennootschap Union Allumettière » vooreerst de stekjesfabriek De Launoit en centraliseerde vervolgens al de bestaande lucifersfabrieken van onze stad.

De groepering « Fabriques Belges d'Allumettes », waarvan de 22 fabrieken wat overal in België verspreid waren en die zich geduric konkurrentie moesten aandoen, werd ook weldra versmolten en alles kwam op één en dezelfde uitbating uit onder de naam van « Union Allumettière ».

Een nieuwe en grote fabriek, heel modern, is thans opgericht aan de grens van de stad, deels op het grondgebied van Geraardsbergen en deels op het grondgebied der gemeente Overboelare.

Onafgebroken worden er nieuwe gebouwen opgericht omdat het bestuur tot doel heeft in de toekomst nog andere producten te produceren. Als bijproduct vervaardigt zij reeds de zo gunstig gekende houtvezelplaten « Unalit ». Ze kennen een grote afzet.

Het bestuur van de U.A. was bekommerd met wat kon gebeuren met de afvalstoffen van de lucifers en kwam zo tot de fabricatie van dit nieuw product.

Onder de Geraardsbergse Nijverheden mag voorwaar het brouwen van bier niet vergeten worden.

Na de oorlog van 1914-1918 waren er in onze stad zes brouwerijen. In 1923 werd de uitbating ervan stopgezet en werd er door de verschillende brouwers een Naamloze Vennootschap gesticht onder de benaming « Brouwerijen Concordia ». Van in den beginne, en zulks onder de wijze leiding van de bestuurder, Heer René De Boe, nam de brouwerij een buitengewone uitbreiding. Gans het Vlaamse land, een deel van Henegouwen tot in Namen, gans Brabant met Brussel, overal vindt men de bieren « Concordia ».

Ook de meubelnijverheid is in Geraardsbergen van zeker belang geworden. Honderden werklieden worden er door tewerkgesteld. De uitstalwinkels zijn echte tentoonstellingszalen, waarvan de opvatting, in goede smaak, mag mededingen met de schoonste grootsteedse uitstallingen. Misschien richt onze stedelijke nijverheid zich langs die weg naar een gewichtiger baan. Geraardsbergen als Meubelstad ware een niet te misprijzen handelsnaam.

Minder belangrijke nijverheden zien thans ook bloeiender dagen en misschien zal een dag komen dat deze een grootscheepse vlucht zullen nemen. Ik noem in het bijzonder onze confectiehuizen, textielfabrieken, een rijwielfabriek, een fabriek voor heelkundige apparaten enz.

Ik wil niet sluiten zonder een woord te zeggen over het Toeristisch Centrum waarvoor het stadsbestuur zich beijvert iets groots en prachtigs te scheppen met het Abdijdomein welke haar eigendom is geworden en waar thans de grondslagen bewondering verwekken bij al wie het een bezoek brengt. Een prachtig, heerlijk park, omzoomd met kilometerslange vergezichten, met vijver, sprookjesbos,

dierentuin; met een eeuwenoud Abtenhuis dat spreekt van vroegere grootheid, en waar een museum is opgericht, met een rijk opgevat spijshuis en waarin nog vele andere mogelijkheden verborgen liggen.

Heeft de stad Geraardsbergen door de eeuwen heen een schoon verleden, bezaaid met wel en wee, waren tegenspoed en onheilen allerhande op haar weg verspreid, haar bevolking was altoos bezield met het kenmerk van ons Vlaamse volk : vol moed en betrouwen, koppig in haar streven naar welvaart, nooit versagend !

GERAARDSBERGEN. *V. van Bossuyt.*

Nog over de Wilhelmieten te Aalst (1)

In dit zeer interessant artikel schrijft de auteur : « In de Wilhelmietenkapel werd er een beeld van O.L. VROUW TER STERRE vereerd, dat ze in 1428 naar hun nieuw klooster aan de Brusselsepoort meebrachten ». Welnu, dit beeld hebben zij er niet gebracht, aangezien het er minstens reeds een eeuw vroeger vereerd werd. Dit blijkt uit een erfelijke rente in 1338, geschonken door Woutre de Vremde aan de heiligen Geest te Aalst (2). Genoten jaarlijks van deze schenking, in geld of in natura : « elken pape, die over jaer in de kerke van Aelst messe lezen zal, ... de Willeminen van Aelst, ... de arme beghinen in de fermerije tAelst te Sente Katelinen, ... de huusarmen... en *het onser vrouwen gasthuse ter Sterren* ». Er bestond dus in 1338 geen verband tussen de priesters-Wilhelmieten en de broeders van het gasthuis ter Sterren. Dit laatste bevond zich in 1380 — dus vóór de aankomst van de Wilhelmieten — « ant Denrestraetken bi der Sterren » (3), het huidige Sterrestraatje.

Eveneens in 1380 stond, dicht bij de Sterrestraat, « het huys ende erve... die men Sterreken hiet ». In 1649 bestond nog « de Sterre... aen dander syde d'erfve van de paters Guilmiten ». In 1690 was het « de Gulden Sterre » geworden (4).

BESLUIT : Het beeld van O.L. Vrouw ter Sterre werd waarschijnlijk in de 13de en stellig in de 14de eeuw vereerd in de Pontstraat. De Wilhelmieten kregen maar eerst de naam van Sterheren in de 15de eeuw, wanneer zij de Sint-Ursmaarkapel verlieten om de Lollardenbroeders bij de Pontstraatpoort te vervangen.

AALST. *F. Courteaux.*

(1) De Wilhelmieten te Aalst, Prud. Janssens, C.ss.R., Het Land van Aalst, 1961, nr. 6, blz. 269-272.
(2) De Geschiedenis van Aalst, De Potter en Broeckaert, deel III, blz. 132-133.
(3) Excerpten uit het Renteboek van de Heilige Geest (1380) door wijlen J. van Cleemput (onuitgegeven).
(4) Historiek der Oude Straten, P. van Nuffel, 8e afl., blz. 245-286.

LIJST DER HEERLIJKHEDEN VAN HET LAND VAN AALST

HILLEGEM

De hoogheidsrechten van dit dorp behoorden toe aan de St Pietersabdij te Gent.

Er waren 2 vierscharen nl. deze van St Pieters die hoofd haalde te Denderleeuw en deze van de heer van Leeuwergem die hoofd haalde te Aalst.

De voogdij over dit dorp was in handen van de heer van Oombergen als leen gehouden van de baanderij van Boelare.

HOEVEN (ter)

FILIATIE

Leenhof van de grote toren van Zottegem

LIGGING

Strijpen

FONCIER

besloeg 12 b. bestaande uit huis en stede te Strijpen en een lochting te Zottegem zijnde een hof van plaisance met een huisje gelegen in de zwarte gracht te Zottegem met 3 dw. 50 r. bos nevens de traveinsbeke.

LENEN

de heerlijkheid van Beiselhoven.

BRONNEN

G.Zo. 550.7 (1752)
G.Mo. 1 (1598)

HOFSTADE

men had er :

— Eekhout.

HOFSTADE-IMPE

Hofstade en Impe waren twee van 's graven propre dorpen die op 19.4.1630 en 30.11.1642 in leenpand gegeven werden

FILIATIE

Grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF
Vol verhef

JUSTITIERECHTEN
bezat de uitoefening van de drie justitiegraden met confiscatie en schouwing van straten, waters en beken.

TOL

VONT

BASTAARDGOED

STRAGIERSGOED

BESTE HOOFD

JACHTRECHT - VISRECHT - PLANTRECHT EN VOGELVANGST

COLLATIE
van de kerk- en armmeesters.

AUDITIE
van de rekeningen van de kerk- en armmeesters.

PREMINENTIE IN DE KERK

SCHEPENBANK
in elk dorp was er een schepenbank van 7 schepenen die bevoegd waren in alle criminele en civiele gevallen en welke hoofd haalden te Aalst.

BALJUW
maande de schepenbank.

MEIER
zie erfmeierij van Hofstade en Impe.

BRONNEN

G.A. 1528.36r (1678) - 1534.75r (1729) - 1514 (1761) - 1543.151r (1793)
leenverh. Lede (1671)
den. Hofstade (1766)
Bib. Geschiedenis van de gemeente Hofstade - 1949 - J. de Brouwer
L.v.A. 1958.1-2.5

HOFSTADE-IMPE

De erfmeierij van Hofstade-Impe is steeds verbonden geweest met het burggraafschap van Aalst.

FILIATIE
Grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF
Vol verhef

RECHTEN VAN DE LEENHOUDER
mocht in elk dorp een meier stellen die voor alle stukken de grafelijke schepenen maande.

MEIER

de meier had volgende inkomsten :

— voor het doen van klachten en pandingen met schepenen 2 sch.
— voor het afnemen van eed tussen partijen 2 den. per persoon
— voor uitloken en waterlede bij vonnis van de schepenen 2 sch.
— voor verstoken wegen 5 sch.
— voor gebieden van erven 12 den.
— voor elk schot bij dag binnen het dorp 2 den. en het dubbel 's nachts
— voor elk schot buiten het dorp 4 den.
— hij had verder nog van elk graanindoener 1 zomer- en winterschoof en van de overleden inwoners van Gijzegem, Hofstade, Lede en Impe 2 sch. wanneer de graaf van Vlaanderen er de hoofdstoel van had en van elke kudde ganzen die door Hofstade of Impe trok had hij voor het verbruikte water en gras 1 gans per kudde.

Voor het schutten mocht hij een prater aanstellen.

BRONNEN

G.A. 3090.8v (1400) - 1512.25v (1404) - 1517.4r (1460) - 1518.269r (1473) - 1526.56r (1653) - 1526.56v (1654) - 1536.56r (1742) - 1514 (1761) - 1542.47r (1785)
den. Boelare (1460)
leenverh. Aalst (1762-1774)
B.W. 4631 (1430)
Bib. Geschiedenis van de gemeente Hofstade - 1949 - J. de Brouwer L.v.A. 1958.1-2.7

HOLLEBEKE

werd op 22.6.1607 met Lede verbonden in de baanderij van Lede hetwelk in 1727 verheven werd tot markizaat.

FILIATIE

Als afzonderlijke heerlijkheid werd het gehouden van het leenhof van Gavere, terwijl het als onderdeel van de baanderij Lede gehouden werd van het grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF

Vol verhef.

LIGGING

Woubrechtegem (besloeg 1/2 van dat dorp)

FONCIER

besloeg in 1473 18 b. 1 dw. (cijnsgronden inbegrepen) en in 1761 22 b. 3 dw.

LENEN

er werden 22 lenen van gehouden waarvan ons maar een bekend is, namelijk het leen van Oppelbeke.

JUSTITIERECHTEN
bezat de uitoefening van de drie justitiegraden met confiscatie en boeten van 60 pond.

HEERLIJKE RENTEN
bedroegen 44 sch. 10 pen., 26 capoenen en 6 hoenderen.

WANDELKOOP
bedroeg 18 gr. per bunder te Woubrechtegem, Hollebeke, Aaigem, Heldergem en al hetgeen onder zijn jurisdictie gelegen was zowel van de mannen als van de schepenen.

TOL
VONT
BASTAARDGOED
STRAGIERSGOED
INKOMMELINGEN
BESTE HOOFD
JACHTRECHT - VOGELVANGST

MOLENRECHT
er was een molenberg waarop de leenhouder een molen mocht oprichten.

KERKGEBODEN
in alle kerken van de dorpen waar rentegronden gelegen waren.

LEENHOF
was bevoegd in alle zaken en werd gemaand door de baljuw.

SCHEPENBANK
bestond uit 7 schepenen die bevoegd waren in alle zaken en werden gemaand door de baljuw. Ze erfden en onterfden.

BALJUW
maande het leenhof en de schepenbank.

PRATER

BRONNEN
G.A. 1518.61r (1473) - 1515 (1761)
G.Ga. 7.259 (1607 - 1620 - 1666) - 6.164v (1724)
B.W. 5035 (1609)

HUMBROEK (ook Imbroek)

FILIATIE
Leenhof van Boelare

VERHEF
Vol verhef

LIGGING
Parike

FONCIER
besloeg 1 dw. meers op « te Wilderod » (was een bastaardgoed).

JUSTITIERECHTEN
bezat de uitoefening van de drie justitiegraden.

HEERLIJKE RENTEN
bedroegen in totaal 20 capoenen op Kerstavond op erven en 5 p. 12 sch. 8 den. op laatgronden.

WANDELKOOP
bedroeg de 10e penning.

BESTE HOOFD
echter niet van poorters van de twee steden.

JAARKEUR

SCHEPENBANK
bestond uit 7 schepenen die hoofd haalden te Bergen (Henegouwen).

BALJUW

MEIER

SERGANT
had 's nachts dubbel loon.

PRATER

BRONNEN
G.A. 1518.169r (1473)
G.Bl. 251 (1755)

HUNDELGEM

FILIATIE
Leenhof van de grote toren van Zottegem

VERHEF
Vol verhef

LIGGING
Hundelgem

FONCIER
geen verder detail gekend.

LENEN
er werden 22 lenen van deze heerlijkheid gehouden waaronder Oisse te Mater; van de overige lenen is noch hun ligging, noch hun oppervlakte, noch hun aard gekend.

HALFWINNING
had halfwinning op verschillende stukken te Velzeke die gewoonlijk verpacht werden. Bij niet verpachting moest de

houder het graan in mandelen stellen en de baljuw van Hundelgem verwittigen die dit kwam nazien. De helft ervan was voor de leenhouder van de heerlijkheid.

JUSTITIERECHTEN

bezat de drie graden van justitie met het recht van verbanning voor 50 jaar, confiscatie en boeten van 3 pond.

HEERLIJKE RENTEN

bedroegen in totaal :

1. — op half maart op landen te Velzeke en Strijpen 16 halsters haver, 5 mokens tarwe (maat van Gavere) en 4 p.
2. — op St. Maarten, 1/3 van 60 halsters haver (de overige 2/3 behoorden aan het kapittel van Ronse) en 1/3 van 60 capoenen (idem), alsmede nog 7 halsters tarwe, 5 capoenen en 4 hoenderen
3. — op land te Welden 16 sch. en 2 hoenderen.

TOL

VONT

BASTAARDGOED

STRAGIERSGOED

BESTE HOOFD

Alwie overleed binnen Hundelgem (tenzij ze gevolgd werden door een andere Heer) gaf de helft van zijn have, alsook van deze vertrokken naar Velzeke, Schorisse en Gavere (uitgenomen van deze die vertrokken waren naar het bos te Velzeke over de Sweerdenbeek).

JACHTRECHT - VOGELVANGST

VOOGDRECHTEN

de Heer van Hundelgem was voogd van Dikkele waar hij een stedehouder mocht stellen. Hij had er 1/3 van de boeten.

LEENHOF

had het berecht van de lenen met de justitie daarvan.

SCHEPENBANK

bestond uit 7 schepenen die hoofd haalden te Velzeke.

BALJUW

maande het leenhof en ging naar de waarheid te Dikkele.

MEIER

maanden de schepenbank.

De Heer van Hundelgem had ook nog meierijen in Welden en Nederename met laten. Hij stelde er de meier aan die er erfde en onterfde met de laten.

BRONNEN

G.Mo. 1.81 (1598)
G.Zo. 548 (1724) - 580.31 (1753) - 550.36 (1754)
Bib. Le prieure des Bénédictines de Hunneghem à Grammont 1947 - De Meulemeester

IDDERGEM

zie Erembodegem
zie Welle.

Iddergem was met Welle, Erembodegem en Teralfene, een van 's graven propre dorpen. Deze vier dorpen vormden een administratief centrum : de meierij van Erembodegem.
Op 10.5.1630 werden deze 4 dorpen als een heerlijkheid in leenpand gegeven. In 1698 werden Welle en Iddergem daarvan gescheiden en vormden een afzonderlijke heerlijkheid.

IDEGEM

zie Boelare.

IDEVOORDE

FILIATIE
Grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF
Vol verhef

LIGGING
Okegem

FONCIER
besloeg 10 r. bestaande uit berg van het hof te Okegem gelegen bij de Kerk.

JUSTITIERECHTEN
bezat de uitoefening van de drie justitiegraden met boeten van 60 pond, confiscatie en verbanning van lijf en goederen.

HEERLIJKE RENTEN
bedroegen in totaal 80 1/2 rasieren 1/3 mud haver, 163 capoenen en 8 p. 8 sch. 23 penn. te betalen op Pasen door de laten van Okegem. De laten van Ninove betaalden in maart.

BASTAARDGOED

BESTE HOOFD

JACHTRECHT - VISRECHT EN VOGELVANGST

SCHEPENBANK
bestond uit 7 schepenen die bevoegd was in het erven en onterven en in het berechten van alle gevallen.

BALJUW

MEIER

PRATER

BRONNEN

G.A. 1512.24v (1404) - 1520.2.2r (1612) - 1522.2v (1626) - 1530.99r (1690) - 1530.267r (1703) - 1531.295 (1703) - 1532.34r (1704) - 1537.8v (1707) - 1536.26r (1741) - 1536.191r (1750) - 1539.183v (1782) - 1539.191r (1782) - 1543.11v (1784) - 1543.126v (1791) - 1544.33v (1792)
den. Okegem (1612-1657)
leenverh. Okegem (1741-1755)

B.W. 5123 (1540) - 5124 (1554) - 5126 (1612)

IMPE

zie Hofstade

men had er :
— ter Braampt.

JODEN (ter)

was een heerlijke renteboek die verderd werd uit het Woelbos hof

FILIATIE
Grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF
Vol verhef

LIGGING
Erembodegem

FONCIER
besloeg 8 b. zijnde het woelbos te Nieuwerkerken.

HEERLIJKE RENTEN
bedroegen :
— 4 vaten haver en 4 den. uit 3 dw. land te Regelsbrugge eigendom van het Hospitaal van Aalst
— (onbekend) op 1/2 b. land op broetveld, eigendom van de H. Geest van Aalst
— 4 1/2 vaten haver, 12 den. op 3 dw. land te Lede
— 1 den. op 1 dw. land

BRONNEN

G.A. 1530.78v (1689) - 1537.9v (1711) - 1537.93r (1726) - 1535.48v (1729) - 1537.161r (1729) - 1535.156r (1733) - 1536.20r (1741) - 1536.190r (1749) - 1515 (1750) - 1542.188v (1750)
leenverh. Erembodegem (1729 - 1733 - 1741)

Bib. L.v.A. 1950.6.21

KERKEM

zie Etikhove

Kerkem vormde lange tijd met Etikhove één heerlijkheid. Wanneer de verderding plaats had hebben we niet kunnen achter-

halen. Ingevolge deze samengang met Etikhove hadden beiden hetzelfde denombrement.

FILIATIE
Leenhof van Marke en Ronne.

VERHEF
Vol verhef

LIGGING
Kerkem met delen te Melden en Etikhove.

FONCIER
besloeg 100 b. bos, de marchelenbos genaamd.

HEERLIJKE RENTEN
bedroegen 10 sch. 6 penn. per jaar op een bos van het klooster van Maagdendale, zijnde het Vrouwe Jannenbos en 1 penn. per jaar op elk dw. land in Kerkem en nog 3 ganzen.

BRONNEN
G.F. 11 (1708)

KERKSKEN

zie Rotselaar.

KERREBROEK

FILIATIE
Grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF
Beste vrome

LIGGING
Aalst

FONCIER
het foncier van deze heerlijkheid werd gevormd door een renteboek die een totale ontvangst had van : 6 sch. per jaar op gronden.

WANDELKOOP

DOODKOOP

LAATHOF
was bevoegd in het erven en onterven.

BRONNEN
G.A. 3090.2v (1400) - 1512.6r (1404)
B.W. 4814 (1456)

KOTTEM

zie Burst.

KWAREMONT

zie Zulzeke.

LAATGOED

FILIATIE
Leenhof van Boelare

LIGGING
Moerbeke

FONCIER
bestond uit een schoofrente van de 7e en 10e schoof op ervegronden.

WANDELKOOP
bedroeg de 10e penning.

BRONNEN
G.Adr. 1642 (1744)

LADEUZE

Uit zekere archiefstukken van het fonds Etikhove blijkt het bestaan van een heerlijkheid van Ladeuze te Etikhove.

BRONNEN
G.Et. 160 (1576-1658)

LALAING

FILIATIE
Leenhof van de heerlijkheid van Zandbergen.
De heerlijkheid Lalaing werd als leen uitgegeven door de Heer van Zandbergen op 10.6.1776.

VERHEF
Vol verhef

LIGGING
Zandbergen

FONCIER
besloeg 103 dw. 9 r. bestaande uit pachthof (23 dw. 41 r.), watermolen (9 dw. 70 r.) en kapel en kluis genaamd Eikenborre (28 r.).

BRONNEN
G.Za. 2.13 (1776)

LANDEGEM

FILIATIE
Was eigendom van de abdij van Affligem

LIGGING
Oordegem

JUSTITIERECHTEN
bezat de uitoefening van de drie justitiegraden.

SCHEPENBANK
haalden hoofd aan de schepenen van Aalst.

BALJUW
maande de schepenbank.

BRONNEN
G.A. 1518.436r (1473)

LANDSKOUTER

zie Rode.

LANGAKKER

FILIATIE
Leenhof van Schorisse

VERHEF
Vol verhef.
Dit leen moest een wagen met 2 paarden leveren als de graaf van Vlaanderen ten oorlog trok.

LIGGING.
Nederbrakel met delen te Zegelsem

FONCIER
besloeg 33 1/2 b. land, bos, meers, huis en molen.

LENEN
de 5 lenen die daarvan gehouden werden besloegen samen 23 dw. 27 r.

SCHOOFLANDEN
besloegen samen 7 b. welke de 7e schoof gaven van alle gewassen die daarop gewonnen werden.

JUSTITIERECHTEN
bezat enkel de uitoefening van de grondjustitie.

HEERLIJKE RENTEN
bedroegen samen 12 halsters 1/2 koren (grote maat), 12 mokens haver (kleine maat), 17 capoenen, 2 1/2 ganzen, 29 sch. 5 den., alles gaande uit ervegronden te Nederbrakel.

WANDELKOOP EN DOODKOOP
bedroegen beiden de 15e penning.

LAATHOF
was bevoegd in het erven en onterven.

MEIER
werd aangesteld door de leenhouder en maande het laathof.

BRONNEN
G.S. 11 (1620)

LATEM & (LILAAR)

FILIATIE
In 1473 werden de heerlijkheden Latem en Lilaar als twee afzonderlijke lenen gehouden van het leenhof van Outer.
In de eerste helft van de 17e eeuw schijnt de erfelijke rente waaruit Lilaar bestond opgenomen in het vermogen van Latem.
Men gebruikte de benaming Latem en Lilaar.

VERHEF
Vol verhef.

LIGGING
Heldergem

FONCIER
werd gevormd door een heerlijke renteboek die een ontvangst had van 4 p. 11 sch. 9 den., 34 capoenen, 4 hennen en een zekere hoeveelheid koren op landen te Heldergem.

LENEN
in 1473 werden er 35 lenen van gehouden gelegen te :

Aspelare
— in landen 8 dw. 26 r.
— in renten 5 zakken 3 1/2 fort. koren, 17 fort. haver, 8 capoenen, 1 hen op 10 bunder te Aspelare, met een achterleen van 1 dw.

Heldergem
— in landen 69 dw. 62 r.
— een schoofrente op 8 bunder.

Kerksken
— in landen 8 dw. 93 r.

St Antelinks
— in landen 16 dw.
— een schoofrente op 9 bunder.

JUSTITIERECHTEN
bezat denkelijk enkel de uitoefening van de grondjustitie.

LEENHOF
SCHEPENBANK
BALJUW
MEIER

BRONNEN
G.A. 1518.171v (1473)
G.La. 1 (1644-1698) - 2 (1622)

LEDE

men had er :

— Van den Bossche (Aalsterboek)
— ter Burgt
— Muisbroek
— Nieuwenmeers
— Ronkenburg
— Sursele.

LEDE (meierij)

Lede was een van 's graven propre dorpen

FILIATIE

werd voor 1/3 gehouden van het leenhof van Oordegem en voor 2/3 van het grafelijk leenhof van Aalst.

VERHEF

beide delen elk aan een vol verhef

FONCIER

LENEN

in 1473 waren er 13 lenen en in 1556-1597 20 lenen welke waren :

— de heerlijkheden ten Spiegele, te Elversele, en Ramshoeve, te Erpe
— 1 dw. land te Hofstade
— 84 dw. 5 r. te Lede, waarin begrepen het goed te Sursele
— een 3e schoof van het tiende (Aalsterboek)
— 4 dw. 30 r. land te Overimpe.

JUSTITIERECHTEN

bezat enkel de uitoefening van de grondjustitie.

HEERLIJKE RENTEN

Het renteboek van den Bossche of Aalsterboek gaf een rente van 2 pond losch. 5 den. (penningen, capoenen, hoenderen, herendienst) gaande uit gronden te Lede en Hofstade. Deze renterol bevatte ook Ukkelgoed.

Deze rente werd als afzonderlijk leen gehouden voor 1/3 van het leenhof van Oordegem en 2/3 van het grafelijk leenhof van Aalst.

WANDELKOOP

bedroeg voor de rentelanden de 20e penning en voor het Ukkelgoed 6 sch.

DOODKOOP

bedroeg voor de rentelanden het dubbel van de jaarlijkse rente en voor het Ukkelgoed 2 sch. voor elk hoofd dat deelt in het sterfhuis en 18 den. voor meier en schepenen.

DIENSTLIEDEN

er waren dienstlieden die de leenhouder volgde in Brabant, Vlaanderen en Henegouwen.

COLLATIE

van Kerk- en armmeesters, kosterij, schoolmeester en de kapelaan van O.L. Vrouw.

AUDITIE

— Kerk- en armrekeningen. Bij kerkgebod van de meier, in de Kerk van Lede, werden ze uitgenodigd hun rekeningen binnen de 14 dagen over te leggen. Deze rekeningen mochten slechts ondertekend worden dan in tegenwoordigheid van de pastoor, meier, schepenen en notabelen van Lede. Daar werden ook de nieuwe Kerk- en armmeesters aangesteld.

LEENHOF

was bevoegd in alle zaken en haalde hoofd aan de mannen van Aalst, met het recht van het doen van kerkgeboden in de kerk van Lede en op de bodem van de lenen.

SCHEPENBANK

bestond uit 7 schepenen die bevoegd waren in het erven en onterven en haalden hoofd aan de schepenen van Aalst.

De schepenen van Lede dienden de Heer van het Ukkelgoed van Nieuwenmeers en ter Burgt.

Ze deden ook wet (met meier) ten behoeve van de kerk van Lede, de proost van Serskamp en de renterol van Sursele.

De schepenen hielden, met de meier, straatschouwingen te Lede op alle straten, uitgenomen op de heerweg van Hofstade tot Wichelen, waarop ze boeten hadden van 5 sch., waterlede, en ook het waterbeleed te Hofstade.

De schepenen hielden 3 gouwdagen namelijk 2 midden de winter en een in mei; 14 dagen na de zitdag belegde de meier de gouwgedingen.

BALJUW

maande het leenhof.

MEIER

maande de schepenbank.

PRATER

werd aangesteld door de leenhouder en legde eed af aan de meier. Hij had tot taak het winter- en zomerzaad te schutten op gebod van de meier, gedaan bij Kerkgebod. Voor het schutten van beesten had hij bij dag 2 sch., na zonsondergang 5 sch. De Prater was ook bevoegd te Hofstade.

BRONNEN

G.A. 3090.9v (1400) - 1512.27v (1404) - 1518.382r (1473)
G.L. 169 (16e eeuw)
G.F. 1018 (1579)
B.W. 5022 (1430) - 5027 (1514) - 5031 (1656) - 5034 (1597)
Bib. L.v.A. 1953.3.139

LEDE

Op 22.6.1607 werd Lede verheven tot baanderij (met toevoeging van de heerlijkheid van Hollebeke) en op 3.8.1633 tot markizaat.

FILIATIE
Grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF
Vol verhef

FONCIER
besloeg 66 b. 2 dw. 1 r. (leengrond en ervegrond) bestaande uit landen, bossen, meersen, weiden en vijvers. Daaronder had men het kasteel met een optrekkende brug, het pachthof nevens het kasteel, stallen, schuren en een windmolen en watermolen.

LENEN
in 1685 23 lenen (zie ook Lede-propre).

JUSTITIERECHTEN
bezat de uitoefening van de drie justitiegraden.

HEERLIJKE RENTEN
de ontvangst van de heerlijke renten was gegroepeerd in 5 renteboeken :

1. — **de Aalsterbeek,** bedragende 14 sch. 7 gr. 3 den., 30 1/2 dagen herendienst, 8 1/2 2/5 1/6 capoenen, 15 1/2 1/3 1/2 hoenderen, 110 vaten 1 viertel haver gaande uit 280 b. land.
2. — **de Ukkelboek,** bedragende 5 p. 10 sch., 38 capoenen, 100 vaten haver, 55 1/2 hoenderen en 2 1/2 dagen herendienst gaande uit 160 b. land.
3. — **de Burgtboek,** bedragende 30 sch. 2 gr. 1 sch., 11 capoenen, 107 vaten haver gaande uit 140 b. land, bos, meers en hofsteden.
4. — **de Nieuwenmeersboek,** bedragende 5 p. 108 vaten haver, 6 capoenen en 30 hoenderen gaande uit 150 b. land.
5. — **de Ranshofboek,** bedragende 13 sch. 10 den., 3 3/4 capoenen. De gronden, waaruit deze rente ging, betaalden een wandelkoop van de 20e penning en als doodkoop het dubbel van de jaarlijkse rente.

HEERLIJKE DIENSTEN
bedroegen in totaal 33 dagen (zie de afzonderlijke renteboeken).

WANDELKOOP
bedroeg de 20e penning.

DOODKOOP
bedroeg het dubbel van de jaarlijkse rente plus 2 gr. van elk erfgenaam en 18 den. aan baljuw en schepenen.

TOL

VONT

BASTAARDGOED

STRAGIERSGOED

BESTE HOOFD

DIENSTLIEDEN

had dienstlieden die de leenhouder volgt in Vlaanderen, Brabant en Henegouwen voor hun have die ze achterlaten bij hun overlijden.

JACHTRECHT - VISRECHT EN VOGELVANGST

COLLATIE

— kapelaan van O.L. Vrouwaltaar
— kerkmeesters en armmeesters
— schoolmeester
— organist (de Heer is erfachtig koster)
— pastoor van Lede.

AUDITIE

van Kerk- en armrekeningen.
Neerlegging en goedkeuring van deze rekeningen zie Lede propre.

LEENHOF

er was een vol hof van mannen met het recht van Kerkgeboden in de Kerk van Lede voor de leengoederen.

SCHEPENBANK

bestond uit 7 schepenen die recht spraken ten behoeve van
— de Kerk van Lede
— de proost van Serskamp
— de renterol van Sursele
— het Godshuis van Affligem
— de renterol van Tussenbeke
en die ook Ukkelgod, Nieuwenmeers en ter Burgt bedienden.
De schepenen hadden het vermogen van boeten van 5 penn. voor kwade straten en waterlede, voor wentelhekkens 4 penn. Bij de tweede omgang bedroeg dit 8 penn. Ze waren ook bevoegd op de gronden te Hofstade die van Lede gehouden werden.
De schepenen (met meier of baljuw) hielden straatschouwingen en waterbeleid te Lede, echter niet op de Heerstraat van Hofstade naar Wichelen.

BALJUW

maande het leenhof.

MEIER

maande de schepenbank

PRATER

zie Lede-propre.

BRONNEN

G.A. 1528.2.36r (1678) - 1534.75r (1727) - 1515 (1761) - 1543.139v (1792) - 1544.112v (1791) - 1543.157v (1793)
leenverh. Lede (1671)
G.L. 1 (1613)
G.F. 1018 (1579)
B.W. 5035 (1613)
Bib. — Bull. Comm. Royale d'Histoire - 4° serie, deel X - 1882
— L.v.A. 1953.3.143
L.v.A. 1958.4.204

LEDE (Berg) (hofmeierij van)

FILIATIE

Leenhof van de St Pietersabdij te Gent

VERHEF

Vol verhef of de beste vrome

LIGGING

Ledeberg

FONCIER

besloeg 12 bunder.

JUSTITIERECHTEN

de hoogheidsrechten behoorden aan St Pieters, zelfs het erven en onterven was daarin begrepen.

HEERLIJKE RENTEN

bestonden uit geld, haver, capoenen op Nieuwjaar.

WANDELKOOP

bedroeg de 10e penning.

SCHEPENBANK

werd gemaand door de baljuw van de hofmeierij.

MEIER

mocht een baljuw stellen. Hij hield de gevangenen 3 dagen waarna hij ze overgaf aan St. Pieters. Hij was ook belast met het schutten van de beesten.

BALJUW

werd aangesteld door de meier en maande de schepenbank.

De heerlijkheid en de meierij van Lede(berg) werden op 1699 geïncorporeerd in de heerlijkheid van St Pieters. Er bleef daarna enkel nog als leen het woonhuis van de meier groot 1 bunder.

BRONNEN

G.SP. 464.7v (1471) - 463.8r (1492) - 465.12r (1492) - 466.10v (1517) - 419.6v (2e r.) (1548) - 467.11v (1557) - 468.6r (1570) - 503.331 (1682) - 503.393 (1718)

LEDEBERG

men had er :

— Ledendries
— de Hofmeierij van Lede

LEDENDRIES

FILIATIE

Grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF

Vol verhef

LIGGING

Ledeberg

FONCIER

besloeg 2 b. 27 r. land zijnde een opstal waardoor een weg liep waarop een pilorijn stond.

JUSTITIERECHTEN

bezat de uitoefening van de drie justitiegraden met verbanning voor 50 jaar, faictwaarheden, waterlede en kerkgeboden.

TOL

VONT

BASTAARDGOED

AUBANITEITSRECHT

INKOMMELINGEN

BESTE HOOFD

VISRECHT - VOGELVANGST

SCHEPENBANK

bestond uit 7 schepenen die gekozen werden uit de erfachtigen die binnen de heerlijkheid woonden. Ze werden beëdigd door de meier.

BALJUW

MEIER

werd beëdigd door de baljuw.

SCHUTTER

werd beëdigd door de meier.

BRONNEN

G.A. 1529.24r (1676) - 1535.70v (1730) - 1514 (1792) - 1543.133v (1792)
leenverh. Gent (160-1730)
den. Gent (1662)
G.Adr. 5 (1620)
Bib. L.v.A. 1950.4.129
L.v.A. 1950.5.189

LEEUWERGEM

zie Elene.

Leeuwergem maakte tot in 1286 deel uit van de vrije eigendom van Zottegem, waaruit het in 1286 verderd werd en een afzonderlijke heerlijkheid werd. Leeuwergem, zoals de vrije eigendom van Zottegem waarvan het deel had uitgemaakt, was een allodiale heerlijkheid.

De bezitters van Leeuwergem hebben steeds de heerlijkheden Elene en Nieuwege in leen gehouden van het leenhof van Gavere. Beide delen werden als één geheel bestuurd, zodanig dat er slechts een leenboek was voor de lenen zowel van Leeuwergem als van Elene-Nieuwege.

Het kasteel van de Heren van Leeuwergem was gelegen op het grondgebied van Elene.

LENEN

het leenboek van Leeuwergem-Elene van 1.8.1741 bevat het volgende :

lenen te Leeuwergem	70 dw. 70 r.
lenen te Elene	50 r.
lenen te Oombergen	3 dw. 20 r.
lenen te Hillegem	9 dw. 18 r.
samen	83 dw. 67 r.

in renten :

— een penningrente van 20 sch. 3 mokens haver, 1 schoubrood, 1 1/2 1/4 hoen gaande uit 44 dw. land met een wandelkoop van de 10e penning en een doodkoop van het dubbel van de jaarlijkse rente.
— een heerlijke rente van 8 sch. 3 den. uit 14 b. 12 r. erve, waarvan 10 b. 2 dw. schoofland welke de 6e schoof gaf.

PRATER

de praterij van Leeuwergem-Elene was een leen van Leeuwergem. Als loon had hij :

— van ieder graanindoener een schoof koren en een schoof haver
— voor een vergadering met de baljuw en de mannen 5 sch.
— voor een vergadering met baljuw en schepenen 2 sch.
— voor het doen van pandingen (slechts tot 3 pond) 2 sch.
— voor het schutten van beesten in de oogsttijd 5 sch.
— voor het dagvaarden van partijen 2 sch. per persoon
— voor het doen van kerkgeboden voor gronden van erven 12 den.

De prater mocht ook de schepenen manen en mocht eens per jaar zijn vasten halen voor de goede diensten.

BRONNEN

G.A. 1518.119r (1473) - 1528.1.27r (1683)
G.Le. 14 (1741)
Bib. — Histoire des anciennes seigneures de Leeuwergem et d' Elene. F. Gerard, 1853.

LELIE (de)

FILIATIE

Grafelijk leenhof van Aalst

VERHEF

Vol verhef

LIGGING

Aalst en Erembodegem

FONCIER

bestond uit een meers te Schaarbeek in het hof de Lelie.

HEERLIJKE RENTEN

bedroegen 7 p. 14 sch., 54 1/2 capoenen, 34 1/2 hoenderen, 2 1/4 1/8 viertelen haver gaande uit 134 b. te Schaarbeek, Mijlbeke, Nieuwerkerken, Haaltert, Heldergem, Bambrugge en huizen te Aalst.

WANDELKOOP

bedroeg de 10e penning.

LAATHOF

was bevoegd in het erven en onterven.

MEIER

maande het laathof.

BRONNEN

G.A. 1537.170v (1731) - 1539.94r (1778)
den. Schaarbeek (1701)

LEMBERGE

zie Merelbek.

LETTERHOUTEM

behoorde toe aan de St Pietersabdij te Gent die er de hoogheidsrechten uitoefende door middel van een baljuw die de schepenbank maande.

De voogdijrechten behoorden aan de Heren van Rode

men had er :

— ter Burgt.

LEUPEGEM

zie Pamele

men had er :

— Van den Berge.

BRONNEN

Bib. Leupegem door de eeuwen heen. V. d. Velde H., 1937.

LIEDEKERKE - DENDERLEEUW - BORCHT-LOMBEEK

FILIATIE

Alleen de burg van Liedekerke, zijnde het kasteel, werd in leen gehouden van het grafelijk leenhof van Aalst.
In welke verhouding de baanderij Liedekerke-Denderleeuw en het burggraafschap Lombeek stonden tegenover het leenhof van Aalst, is onduidelijk.

VERHEF

Vol verhef

FONCIER

bestond uit de burg van Liedekerke.

LENEN

in 1473 werden er van het leenhof van de burg van Liedekerke 74 lenen met 5 achterlenen gehouden welke als volgt kunnen samengevat worden :

— te Liedekerke	343 dw. 39 r.
— te Denderleeuw	16 dw.
— te Borcht-Lembeek	49 dw. 17 r.
— te Strijtem	77 dw.

Onder de lenen van dit leenhof kwamen ook nog voor de meierijen van Liedekerke en deze van Denderleeuw, alsook de molen te Vekergem.

JUSTITIERECHTEN

bezat de uitoefening van de drie justitiegraden, met boeten van 60, 12 1/2 en 3 p., schouwing van straten, wegen en rivieren, waarop boeten gewijsd werden van 20 sch.

HEERLIJKE RENTEN

bedroegen 600 viertelen haver (200 viertelen ruwe en 400 viertelen witte) genaamd de rente van Crubeke, te leveren op Kerstavond.

TOL

VONT

STRAGIERSGOED

BASTAARDGOED

JACHTRECHT - PLANTRECHT - VISRECHT - VOGELVANGST

COLLATIE

van baljuw, schepenen, koster en serganten, alsook van een kapelaan in de abdij van Ninove, die de H. Mis moest lezen op het kasteel.

SCHEPENBANK

1. — in 1351 was er één schepenbank voor Liedekerke en Denderleeuw, aan welke 16 vierscharen ten hoofde komen, zij zelf hoofden aan de schepenen van Aalst;
2. — er was een tweede schepenbank van 7 schepenen voor Borcht-Lombeek, die ten hoofde gingen aan de schepenen van Liedekerke-Denderleeuw.

BALJUW

werd aangesteld door de Heer. Hij was terzelfdertijd meier.

BRONNEN

G.A. 3090.18v (1400) - 1512.56r (1404) - 1518.345r (1473) - 1526.38 (1641) - 1531.9v (1696) - 1533.151r (1714) - 1533.192r (1722) - 1536.305r (1752) - 1541.10v (1778) - 1540.21v (1785) - 1543.78r (1787) - 1541.137v (1790)
leenverh. Liedekerke (1762)
B.W. 5042 (1431) - 5043 (1540)
Bib. L.v.A. 1959.3.120
L.v.A. 1960.3.107

LIEFERINGE

was een serveplaats van de graaf van Vlaanderen

FILIATIE

Het kapittel van de hoofdkerk van Kamerijk verkreeg deze heerlijkheid van de graaf van Vlaanderen, hetwelk ze in leen gaven dat gehouden werd van de tresaurie van het kap. van Kamerijk.

VERHEF

Vol verhef en mocht gedaan worden voor het leenhof van Aalst.

FONCIER

besloeg 1 b. 50 dw. zijnde het hof van Lieferinge.

LENEN

de 13 lenen die van deze heerlijkheid gehouden werden besloegen 19 dw. 25 r. en waren allen gelegen te Lieferinge.

JUSTITIERECHTEN

bezat de uitoefening van de drie justitiegraden, met boeten van 60 p.

HEERLIJKE RENTEN

bedroegen 17 p. 211 sch. 119 den., 32 1/4, 2/3 1/6 capoenen, 1 hen, 5 broden, 1 sister tarwe, 9 viertelen 1/2 rogge, 4 ganzen, 1 sister 7 1/3 vaten 16 1/2 viertelen haver gaande uit ongeveer 110 dw. 97 r.

BASTAARDGOED

STRAGIERSGOED

BESTE HOOFD

de weduwe van een persoon overleden te Lieferinge moest een zilveren penning op het graf van de overledene leggen om het beste pand te kwijten, zoniet had de Heer het beste pand.

COLLATIE

van de kosterij van Lieferinge.

LEENHOF

haalde hoofd te Aalst.

BALJUW

PRATER

Voor de executie van een brandstichter, moordenaar of vrouwenverkrachter moest de Heer van Lieferinge de hoogbaljuw van Aalst uitnodigen; voor andere misdagen zoals doodslag niet.

BRONNEN

G.A. 1525 (1642) - 1543.57r (1786) - 1541.56r (1796)

G.Li. 1 (1643) - 44 (1322) - 43.13 (1570) - 46.1 (1594) - 46.6 (1633) - 46.11 (1643) - 46.18 (1730) - 46.24 (1647) - 43.24 (1728) - 48 (1779) - 48 (1786)

LILAAR

FILIATIE

Leenhof van Gavere

VERHEF

Vol verhef

LIGGING

Baaigem

FONCIER

3 b. 50 r. (in 1568 besloeg het foncier nog slechts 9 dw. 35 r. wegens een verderding).

LENEN

de 7 lenen die daarvan gehouden werden besloegen samen 12 dw. 53 r.

JUSTITIERECHTEN

bezat enkel de uitoefening van de grondjustitie.

WANDELKOOP

bedroeg de 10e penning.

LEENHOF

was bevoegd in het erven en onterven en het doen van kerkgeboden met de baljuw van Gavere.

BRONNEN

G.Ga. 571 (1568) - 7.1 (1608) - 6.2 (1718)

(Vervolgt)

DE PINTE. *J. van Twembeke.*

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift

Voorzitter : Dr H. Vangassen, Steenweg op Denderhoutem, 53, Ninove (tel. (054)316.15).

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan, 51, Brussel 19 (tel. (02)44.61.22).

Redaktiesekretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorij, Impe (tel. (053)233.61).

Recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, pastoor, Gottem (tel. (051)630.80).

Ruildienst : Marcel Cornelis, Dwarsstraat, 21, Denderleeuw.

Prijs van het jaarabonnement voor leden : 120 fr., voor steunende leden : 200 fr. en voor ereleden : 500 fr., te storten op de postrekening « Het Land van Aalst », nr 5869.11. Gewoon losnummer (25 fr.) te bestellen bij de beheerder en te storten op voornoemde postrekening.

INHOUD VAN Nr. 1

1963

J. de Brouwer — De uitbating van de steengroeven te Lede 1

Gavere 9

W. van Bossuyt — De Nijverheid van Geraardsbergen door de eeuwen heen 10

F. Courteaux — Nog over de Wilhelmieten te Aalst 17

J. van Twembeke — Lijst der heerlijkheden van het Land van Aalst (vervolg) 18

Druk. « De Aankondiger ». Dokter De Moorstraat, 6, Aalst - Tel. 248.18.